

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

ხელნაწერის უფლებით

მარეხ ლოლაძე

უილიამ ფოლკნერის «ცნობიერების ნაკადის» რომანები ქართულ
ლიტერატურათმცოდნეობასა და თარგმანებში

10.01.12 _ თარგმანისა და ლიტერატურულ
ურთიერთობათა თეორია და ისტორია

ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი დისერტაციის

ავტორეფერატი

თბილისი
2006

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეროვნულ ლიტერატურათა, ლიტერატურულ ურთიერთობათა და თარგმანის კათედრაზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელი _ ოთარ ბაქანიძე

ფილოლოგიის მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი

ოფიციალური ოპონენტები: 1. დავით გოცირიძე

ფილოლოგიის მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი (10.01.12)

2. მაია წიკლაური

ფილოლოგიის მეცნიერებათა
კანდიდატი, დოცენტი (10.01.12)

დისერტაციის დაცვა შედგება 2006 წლის ----- საათზე -----
აუდიტორიაში, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის სადისერტაციო საბჭოს P 10.12 №6 სხდომაზე.

მისამართი: 0128, თბილისი, ილია ჭავჭავაძის გამზირი №1

დისერტაციის გაცნობა შესაძლებელია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში.

მისამართი: 0147, თბილისი, უნივერსიტეტის ქ. №2

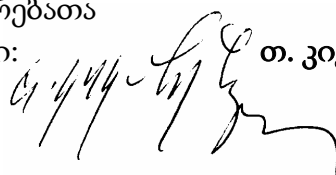
ავტორეფერატი დაიგზავნა 2006 წლის -----

სადისერტაციო საბჭოს

სწავლული მდივანი,

ფილოლოგიის მეცნიერებათა

დოქტორი, პროფესორი:

თ. კიკაჩიშვილი

ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

ნაშრომის აქტუალურობა. ქართულ-ამერიკული ლიტერატურული ურთიერთობების განვითარებისათვის უილიამ ფოლკნერის შემოქმედების კვლევა საკმაოდ აქტუალურია საქართველოში. ჩვენი ყურადღების საგანია ქართული ლიტერატურათმცოდნეობის ის უბანი, რომელიც მოიცავს ფოლკნერის «ცნობიერების ნაკადის» რომანებს. მათი კრიტიკული განხილვა, ფოლკნერის რომანთა ქართულ ენაზე თარგმნის პრობლემებისა და არსებულ თარგმანთა ეკვივალენტურობის საკითხის შესწავლა, მნიშვნელოვანია როგორც ლიტერატურული ურთიერთობების, ასევე თარგმანის თეორიისა და პრაქტიკის განვითარებისათვის.

კვლევის მიზანი და მეთოდები. ნაშრომში ქართულ-ამერიკული ლიტერატურული ურთიერთობების ასპექტში შესწავლილია დიდი ამერიკელი მწერლის, ე. წ. «დაკარგული თაობის» წარმომადგენლის, უილიამ ფოლკნერის «ცნობიერების ნაკადის» რომანები, მათი ქართული თარგმანები და განხილულია ამ რომანებთან დაკავშირებული ქართული სამეცნიერო-კრიტიკული მასალა.

ნაშრომის კვლევის მეთოდი ანალიტიკურ-აღწერილობითია. კვლევა-ძიება ემყარება ლიტერატურათმცოდნეობის, ფსიქოლოგიის, ესთეტიკისა და ფილოსოფიის თეორიულ დებულებებს.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლე და შედეგები. ქართულ და უცხოურ ლიტერატურათმცოდნეობაში არსებულ თვალსაზრისთა სისტემური ანალიზის გზით გარკვეულია უილიამ ფოლკნერის რომანთა, როგორც «ცნობიერების ნაკადის» ნაწარმოებთა, ზოგიერთი მხატვრული თავისებურება, ცნობიერების ფილოსოფიური გააზრება და მისი ფუნქცია ლიტერატურაში ადამიანის შინაგანი სამყაროს გაშიფვრისათვის.

შესწავლილი გვაქვს უცნაურ ადამიანთა ხასიათის ფსიქოლოგიის მხატვრული დანიშნულება უილიამ ფოლკნერის რომანებში «ხმაური და მძვინვარება», «სული რომ ამომდიოდა», «აბესალომ, აბესალომ!». მოცემული საკითხი ჯერ არის განხილული ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში და მისი კვლევის პირველი ცდა ამ ნაშრომში განვახორციელებთ. XX საუკუნის ფილოსოფიურ მიმართულებათა გათვალისწინებით განხილული გვაქვს დროისა და პიროვნების საკითხი ამავე ნაწარმოებების მიხედვით.

ნაშრომში დასმულია უილიამ ფოლკნერის ცნობიერების ნაკადის რომანთა ქართული თარგმანების სემანტიკურ-სტილისტური ეკვივალენტობის საკითხი. განვიხილეთ გრამატიკული წარსული დროის ფსიქოლოგიური დატვირთვა დედანში და მისი არასრულყოფილად თარგმნისას მიღებული პარალიზებული ფორმები. კანონზომიერ შესაბამისობათა მოძიებისა და თარგმანის ეკვივალენტობის ხარისხის დადგენისათვის განვსაზღვრეთ ფორმალური და დინამიკური თარგმანის გამოყენების სხვადასხვაგვარი აუცილებლობის შემთხვევები. გამოვკვეთეთ ისეთი სიტყვა-გამოთქმები, რომლებიც მთარგმნელმა დედნის სემანტიკური სიზუსტის გადმოსაცემად მოიტანა თარგმანში.

ნაშრომის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა. კვლევის შედეგები გამოადგება ქართულ-ამერიკული ლიტერატურული ურთიერთობებით, აგრეთვე ცნობიერების ნაკადის ნაწარმოებთა ქართულ ენაზე თარგმანის პრობლემებით დაინტერესებულ პირებს. სადისერტაციო ნაშრომის მასალები და დასკვნები შეიძლება გამოყენებული იქნას ლიტერატურულ ურთიერთობათა თეორიისა და პრაქტიკის კვლევისას, ასევე პედაგოგიურ პრაქტიკაში ლიტერატურული ურთიერთობების სპეცკურსებისა და სემინარების დასამუშავებლად.

ინფორმაცია ნაშრომის აპრობაციაზე. სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეროვნულ ლიტერატურათა, ლიტერატურულ ურთიერთობათა და თარგმანის კათედრაზე. ნაშრომის აპრობაცია შედგა ამავე კათედრის სხდომაზე 2005 წლის 23 დეკემბერს (ოქმი 110). ნაშრომის ცალკეული ნაწილები გამოქვეყნებულია სტატიების სახით სეს-ის მიერ რეკომენდირებულ გამოცემებში, რომელთა ნუსხა თან ერთვის ავტორეფერატს.

ნაშრომის სტრუქტურა. ნაშრომში დასმულმა პრობლემატიკამ და საკვლევი მასალის თავისებურებამ განსაზღვრა მისი სტრუქტურა, რომელიც მოიცავს ოთხ თავს შესავლითა და დასკვნებით: თან ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე. სადისერტაციო ნაშრომი წარმოადგენს კომპიუტერზე ნაბეჭდ 151 გვერდს.

ნაშრომის ძირითადი შინაარსი

შესავალში მიმოხილულია საკვლევი მასალის ზოგადი არსი, კვლევის მიზანი და მიმართულებები. დასაბუთებულია საკვლევი თემის აქტუალურობა და ნაშრომის მეცნიერული სიახლე. ნაჩვენებია ნაშრომის მნიშვნელობა ქართულ-ამერიკული ლიტერატურული ურთიერთობების განვითარებისათვის. ასევე ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა თარგმანთმცოდნეობის სფეროში.

თავი I.

უილიამ ფოლკნერის რომანის მხატვრულ-თემატური თავისებურება და მისი ასახვა ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში

(სამი რომანის «ხმაური და მძვინვარება», «სული რომ ამომდიოდა», «აბესალომ, აბესალომ!» მიხედვით)

ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში ფოლკნერის შემოქმედების შესახებ პირველი და ვრცელი ნაშრომია ეთერ თოფურიძის «უილიამ ფოლკნერის რომანის პოეტიკა», სადაც ავტორი მიმოიხილავს მწერლის შემოქმედებას და მნიშვნელოვან მოსაზრებებს გვთავაზობს. ფოლკნერის რომანთა ქართულად მთარგმნელმა ზაურ კილაძემ კრიტიკული წერილები მიუძღვნა რომანებს «ხმაური და მძვინვარება», «აბესალომ, აბესალომ!», ხოლო მკვლევარმა გუნანა ნიჟარაძემ სამეცნიერო წერილებში მიმოიხილა რომანის «სული რომ ამომდიოდა» ჟანრული და მხატვრული თავისებურებები.

ნაშრომში ხაზი გავუსვით იმას, რომ ეთერ თოფურიძე ფოლკნერს უწოდებს რეალისტ მწერალს და მიაჩნია, რომ მას ისტორიული რომანებისა და მოთხრობების ავტორიც შეიძლება ეწოდოს. თუმცა, აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამერიკულ და ევროპულ ლიტერატურულ კრიტიკაში ფოლკნერი არ არის განხილული როგორც რეალისტი მწერალი, რადგან მისი რომანები მოდერნისტული მიმართულების ნაწარმოებებია.

ფოლკნერის ნაწარმოებებში აშკარად ჩანს, რომ მისთვის მთავარია არა მხოლოდ დასკვნა, სადამდეც ლოგიკურად მიდის აზროვნება, არამედ თვით აზროვნების პროცესი. იგი თავის პოეტიკას ქმნის ტრადიციული გრამატიკის დანგრევით, სინტაქსის ახალი წყობით, დაუმთავრებელი დიალოგებით, თამამი ნეოლოგიზმებით. რომანი «ხმაური და მძვინვარება» რთული აგებულებისაა. ერთსა და იმავე ამბავს სხვადასხვანაირად მოგვითხრობს ოთხი პიროვნება: პირველ თავში საუბრობს იდიოტი ბენჯი, მეორე

თავში პესიმისტი და ნოსტალგიური ქვენტინი, მესამე ნაწილში გადაგვარებული ჯეისონი და ბოლოს, მეოთხე თავში მთავარი გმირი არის ერთგული და კეთილშობილი ზანგი მსახური დილზი, რომელზეც ავტორი გვიყვება. ამ ნაწარმოების მხატვრული მრავალმხრივობის განხილვის შედეგად ხაზგასმული გვაქვს, რომ ეს რომანი ძალზე უახლოვდება თეოდორ დოსტოევსკის ფანტასტიკურ რეალიზმს.

რომანის ერთ-ერთი გმირის, ქვენტინის დროის სუბიექტური განცდის გარეგნული გამოხატულება მოიცავს მისი შინაგანი ტრაგედიის მთელ შრეებს. ე. თოფურიძე ამ გმირის ხასიათში მხოლოდ დროის განცდას უსვამს ხაზს, თუმცა რომანი ყველაზე კატეგორიულია მორალის საკითხში. ქვენტინის პესიმისტურ განცდებს ე. თოფურიძე აიგივებს თვით ამერიკის სამხრეთის დაცემასთან, მის ისტორიულ ბედთან. ამ მოსაზრებას ვეთანხმებით, თუმცა ყველაზე მთავარი, რაც ამ რომანში სიმბოლურად არის გამოკვეთილი, ადამიანის ცნობიერების ის გაუშიფრავი ნაწილია, რომლის მართვას ზოგჯერ პიროვნება ვერ ახერხებს. მიუხედავად იმისა, რომ ფროიდული თეორიების პირდაპირ გავლენას ფოლკნერის ნაწარმოებებზე ზოგადად აღნიშნავს მკვლევარი, იგი არ გამოკვეთავს რომანში შეუმჩნევლად სიმბოლიზირებულ განუხორციელებელ ინცესტურ მომენტს, რომელიც არსებობდა ქვენტინსა და მის დას, კედის შორის. სწორედ ეს იწვევს ქვენტინის გარდაუვალ თვითმკვლელობას.

ჩვენს ნაშრომში მივუთითეთ, რომ უ. ფოლკნერის მეორე რომანი «სული რომ ამომდიოდა» ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში განხილულია როგორც რურალური სამყაროს ამსახველი რომანი. ეთერ თოფურიძე და გუნანა ნიჟარაძე თავიანთ ნაშრომებში ხაზს უსვამენ ნაწარმოების სოციალურ და მორალურ თემატიკას. გ. ნიჟარაძე კი ამ რომანს ნარატული თხრობის ერთ-ერთ ნიმუშად თვლის და ელეგიურ რომენსს ადარებს. ჩვენ ვთვლით, რომ ეს რომანი კარგი დადასტურებაა უილიამ ფოლკნერის შეხედულებისა გარდამავალი ეპოქის ადამიანის შესახებ. ჩვენი აზრით, მწერლის ძირითად კრედოს წარმოადგენს ის რელიგიური მოტივი, რაც საფუძვლად უდევს ამ ნაწარმოებს. რომანის სიუჟეტი პირდაპირი მინიშნებაა ქრისტიანობის პრინციპებისა, განწმენდის, სათნოების, ცოდვათა აღიარების და ამქვეყნიური განსაცდელის წინაშე გადაწყვეტილების მიღების შესახებ.

«აბესალომ, აბესალომ!»-ის განხილვა რელიგიური, ბიბლიური მოტივებით იწყება. ეს მისი სათაურიდან გამომდინარეობს, რომელიც ასოციაციურად ბიბლიურ დავითთან და მის შვილებთან გვაკავშირებს. ეთერ თოფურიძე განმარტავს ამ რომანის სიუჟეტის ინტრიგულ ხასიათს, რომელსაც თან ერთვის ცნობიერების ნაკადი და მწერლისათვის ტრადიციული დროთა აღრევა. მკვლევარი ფართოდ ეხება ნაწარმოების ფსიქოლოგიურ შრეებს, რომლებსაც განიხილავს როგორც ფროიდიზმის გავლენის შედეგს.

რომანის ფილოსოფიური არსი განხილული აქვს ფოლკნერის რომანთა ქართულად მთარგმნელს ზაურ კილაძეს კრიტიკულ წერილში «კაცი და იდეალი». წერილის ავტორი განსაზღვრავს სიტყვა «დემონის» ანტიკური დროის მნიშვნელობას, რომელიც «დემონს» ნიშნავდა და მიუთითებს ამ მნიშვნელობის ამჟამინდელ ცვლილებაზე. ჩვენი აზრით, ამ რომანში კარგად ჩანს, თუ რამდენად შეიცვალა ადამიანის აზროვნებაში რწმენისა და მორალისადმი დამოკიდებულება, რამდენად დასუსტდა დემონსა და ადამიანს შორის დამაკავშირებელი ძაფი. მიგვაჩნია, რომ ეს ნაწარმოები ისევე ეყრდნობა ბიბლიურ ამბებს, როგორც ჯეიმზ ჯოისის «ულისე» მთლიანად ანტიკური ოდისევსის ისტორიას. ფოლკნერის მორალური, ფილოსოფიური და რელიგიური იდეები ზოგადად XX საუკუნის ადამიანებზე ვრცელდება და არა მხოლოდ კონკრეტულად ამერიკის სამხრეთის მკვიდრზე. მისი შინაგანი მონოლოგები ზოგადად ადამიანის ქვეცნობიერე-

ბის გაშიფვრას ემსახურება. ამას ადასტურებს ფოლკნერის ცნობიერების ნაკადის სამივე რომანი «ხმაური და მძვინვარება», «სული რომ ამომდიოდა» და «აბესალომ, აბესალომ!»

თავი II.

უცნაურ ადამიანთა ხასიათის ფსიქოლოგიის მხატვრული დანიშნულება უილიამ ფოლკნერის «ცნობიერების ნაკადის» რომანებში

მოცემული საკითხი ჯერ არ არის განხილული ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში და ამდენად, მისი კვლევის პირველი ცდა ამ ნაშრომში განვახორციელებთ.

უილიამ ფოლკნერის რომანში «ხმაური და მძვინვარება» იდიოტი (უცნაური) ბენჯის ცნობიერება გახდა ის პირველი ფანჯარა, საიდანაც იხსნება ფოლკნერის წარმოსახვითი სამყარო. გონებაჩლუნგი პერსონაჟის ცნობიერებას თავისი ფუნქცია აკისრია მწერლის მიერ დასმული საკითხის გაშუქებაში. მის ქცევას აქვს განსაკუთრებული დატვირთვა, იგი განასახიერებს «უდანაშაულობის ბრმა ეგოცენტრიზმს», რომელიც პატარა ბავშვების ფსიქიკისთვისაა დამახასიათებელი. ამიტომ მისი გონების პრიზმაში გატარებული ადამიანები და მოვლენები ჩვეულებრივი ადამიანისთვის უცნაური და გაუგებარი ხდება. ბენჯის არანორმალური (უფრო არატრადიციული) ფსიქიკა მის განსხვავებულ მგრძობელობით ინსტიქტებს ააშკარავებს, რომლის წყალობით იგი ყველაზე მკაფიოდ ხვდება, გრძობს არასასურველ მომავალს.

პერსონაჟის ცნობიერების ნაკადი ხშირად მიემართება ხოლმე წარსულისაკენ. დროის ერთი სივრციდან მეორეში გადასვლა ხდება მექანიკური იდენტიფიკაციით, ხოლო ამოსავალი წერტილი არის ცნობილი სიტყვა, შეგრძნება ან საგანი. მიგვაჩნია, რომ ამ ხერხით ავტორმა დროსა და გარემოსთან ადამიანის ცნობიერების დამოკიდებულების გაშიფვრა მოახერხა. არატიპიური გმირები, როგორცაა ბენჯი, დარლი, ვარდამანი და ა.შ. თავიანთი უჩვეულო ბუნებით გლობალურად ზოგადადამიანური პრობლემატიკის გამომხატველნი არიან. მათი ხასიათების უჩვეულო აღწერა ფოლკნერის მოდერნისტული სტილის ერთ-ერთი მახასიათებელია. ამ ნიშნით ეს მწერალი ძალიან ჰგავს თეოდორ დოსტოევსკის, რომლის უცნაური გმირი, იდიოტი მიშკინი, ყველაზე მეტად ენათესავება ფოლკნერის ბენჯის. რუსი მკვლევარები აღნიშნავენ, რომ დოსტოევსკიმ ერთ-ერთმა პირველმა დაიწყო ეთიკურ-ფსიქოლოგიური კოლიზიების მხატვრული გამოსახვა.

არანორმალური ფსიქიკის პერსონაჟები რომანში «სული რომ ამომდიოდა», ვარდამანი და დარლ ბანდრენები, კონტრასტის გზით კიდევ უფრო ამკვეთრებენ სხვა პერსონაჟების «გონებით სიჯანსაღეს». უცნაური პერსონაჟები ფოლკნერის ამ რომანის სტრუქტურაში არსებით იდეურ-მხატვრულ როლს ასრულებენ, როგორც საზოგადოებრივი ცხოვრების ნორმალურისა და არანორმალურის კონტრაპუნქტის გამომხატველნი. ეს ორი რომანი – «ხმაური და მძვინვარება» და «სული რომ ამომდიოდა» – თავისი მხატვრული პირობითობით ფანტასტიკური რეალიზმის ერთ-ერთი ნიმუშია. მიგვაჩნია, რომ ცნობიერ-არაცნობიერი შეგრძნებების გადმოცემა ამ რომანებში ნათელს ხდის იმ ფსიქიკურ პროცესებს, რომლებიც გავლენას ახდენს საზოგადოებრივ აზროვნებასა და მორალურ კანონებზე.

თავი III.

დროისა და პიროვნების ფილოსოფია უილიამ ფოლკნერის «ცნობიერების ნაკადის» რომანებში და მისი ანალიზი ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში

დროის სუბიექტური, ფსიქოლოგიური განცდა ფოლკნერის რომანებში არა მარტო პერსონაჟთა ხასიათებში გამოვლინდა, არამედ მთლიანი ნაწარმოების ქრონოლოგიაში. თითქმის სამივე რომანში («ხმაური და მძვინვარება», «აბესალომ, აბესალომ!», «სული რომ ამომდიოდა») დარღვეულია მოვლენათა ტრადიციული, ობიექტური თანამიმდევრობა: წარსული, აწმყო და მომავალი ერთმანეთს შეიცავს, ის ერთი მთლიანი წამია (წამი = წ-არსული, ა-წმყო, მ-მომავალი). წარსულის, აწმყოსა და მომავლის ერთიანობის სუბიექტური განცდა, როგორც XX საუკუნის ფილოსოფოსთა და შემოქმედთა თვისება, ჯერ კიდევ ანტიკური ხანიდან მომდინარეობს. დრო გაჩნდა ადამიანთან ერთად და მხოლოდ ადამიანში არის, ხოლო ზედროული, ანუ მარადიული აწმყო არის ღმერთი, ყველაფრის მომცველი და წინასწარმხედველი. ამიტომ ადამიანი ესწრაფვის, რომ ღმერთში გაერთიანდეს. ადამიანის ბუნების სწორედ ეს ასპექტი წარმოაჩინა უილიამ ფოლკნერმა თავის რომანებში, რომელიც გამოიხატა პერსონაჟთა მიერ დროის სუბიექტური აღქმით.

ეთერ თოფურიძე ამ საკითხს სხვაგვარად განიხილავს და ფოლკნერის რომანებში დროის დინებისა და მეხსიერების ურთიერთკავშირს გამოყოფს. რადგან დრო მიმდინარეა, წარმავალი, ამიტომ არსებობს მოგონებები, მოგონებებს მეხსიერება ახორციელებს შთაბეჭდილებების სახით. ფოლკნერის გმირები თავიანთი მოგონებებით ობიექტურ დროში არიან მოქცეულნი. ეს ნიშნავს, რომ წარსულის შთაბეჭდილებები ე.წ. აწმყოში იქმნებიან.

ფოლკნერის რომანებში დროის ფენომენის კვლევისას კრიტიკოსები ყურადღებას აქცევენ მწერლის განსაკუთრებულ დამოკიდებულებას წარსულთან. მარინა დანელია თავის ნაშრომში «წარსულის ასახვა ფოლკნერის ფსიქოლოგიურ ნოველაში» აღნიშნავს, რომ ფოლკნერი წარსულს ტრადიციასთან აიგივებს. თუმცა, მწერლის აზრით, მხოლოდ დადებითი წარსულის შედეგად იქმნება ტრადიცია.

ვფიქრობთ, რომ «ხმაური და მძვინვარება» ყველაზე მკაფიოდ გამოხატავს დროის სუბიექტური განცდის ფოლკნერისეულ კონცეფციას. ქრონოლოგიურად დაულაგებელ დროში რომანის გმირებს ქაოტური შთაბეჭდილებები ექმნებათ. ამიტომ სუბიექტურ აღქმაში ობიექტური რეალობის ამოცნობის სიმძიმე მთლიანად მკითხველზეა გადმოტანილი. ამ რომანში ამაო ხმაური და მძვინვარება, ცხოვრების უაზრო დასასრულის მოლოდინი და სუბიექტური განცდები აისახა იდიოტი ბენჯის შთაბეჭდილებებით. ამ რომანის მეორე პერსონაჟი, ქვენტინი, როგორც ინდივიდი, უპირისპირდება ობიექტურ ღირებულებებს და დაუოკებელ სწრაფვას განიცდის სიკვდილისაკენ. მას აღიზიანებს დროის გაზომვის ის მარტივი მექანიზმი, რასაც საათი წარმოადგენს, რადგან იგი გამუდმებით აბრუნებს დროს, დრო კი მისი მტერია და უნდა მას გაექცეს. თუკი წარმოვიდგენთ, რომ რომანების «ხმაური და მძვინვარება» და «აბესალომ, აბესალომის» პერსონაჟი ქვენტინი ერთი და იგივე პიროვნებაა, ცხადი გახდება, რომ «აბესალომ, აბესალომში» განცდილი წარსული მეორე რომანში გადაჰყვება მას და საბოლოო თვითგანადგურებისაკენ უბიძგებს.

სამყაროს სუბიექტური აღქმა პიროვნების თავისებურებაა. შტერნის მიხედვით პიროვნება არსებობს დროსა და სივრცეში; ეს დრო და სივრცე არ არის ობიექტური დრო-სივრცე, არამედ პერსონული დრო და სივრცე. ე.ი. სუბიექტურობა მხოლოდ პიროვნებას ახასიათებს და არა ყველა ადამიანს. ასე, რომ ფოლკნერის რომანებში პიროვნებებად აღიქმებიან ის პერსონაჟები, რომელნიც დროის სუბიექტური აღქმით გამოირჩევიან, ასეთები არიან ბენჯი და ქვენტინი «ხმაური და მძვინვარებიდან», ქვენტინი «აბესალომ, აბესალომიდან!».

რომანში «სული რომ ამომდიოდა» მხატვრულ დროს წრიულად კრავს სიკვდილ-სიცოცხლის კანონზომიერება. დრო, ისევე როგორც სიცოცხლე, პიროვნების განცდაა, ამიტომ, თუკი ერთი სიცოცხლე გადადის მეორეში და იგი გრძელდება, ასევე გადადის ერთი პიროვნების დრო მეორეში და აგრძელებს დინებას.

დროსთან პიროვნების მრავალგვარი მიმართება _ მისი სუბიექტური აღქმა, ობიექტურ მდგომარეობასთან წინააღმდეგობა, დროის ობიექტურობის პერცეპტუალური ლოკალიზება პიროვნებისაგან, ზოგადად დროის სივიწროვე, რომელშიც ყველაფერი არ თავსდება, ფოლკნერის სამივე რომანის («ხმაური და მძვინვარება», «სული რომ ამომდიოდა», «აბესალომ, აბესალომ!») ფონზე გამოიკვეთა.

თავი IV.

ფოლკნერის «ცნობიერების ნაკადის» რომანის სემანტიკურ-სტილისტური ეკვივალენტურობის პრობლემა ქართულ თარგმანში

ისეთი ენობრივი წარმონაქმნის კვლევა, როგორც თარგმანია, საჭიროებს გარეენობრივ სისტემათა გათვალისწინებას. უილიამ ფოლკნერის «ცნობიერების ნაკადის» რომანები იქმნებოდნენ საინტერესო სოციალური და ფსიქოლოგიური გარეენობრივი ფაქტორების პირობებში. ფოლკნერის რომანების ენას ემჩნევა მრავალფეროვანი წარმომავლობის ხალხთა მეტყველების რიტმი. ამ მწერლის სასაუბრო მეტყველების კილო განსხვავდება ძირეული ინგლისურისაგან; მის რომანებში ხშირად გვხვდება ძველი ამერიკელებისათვის დამახასიათებელი ისეთი გამოთქმები, რომლებიც ჩრდილო კაროლინის მთებში დასახლებული შოტლანდიელებისაგან ჰქონდათ შეთვისებული.

§1. გრამატიკული დროის ფსიქოლოგიური დატვირთვა და მისი ეკვივალენტურობა ქართულ თარგმანში

რომანის «ხმაური და მძვინვარება» პირველ თავში, სადაც მთხრობელი არის არანორმალური ადამიანი ბენჯი, ყველა წინადადება წარსული დროის ფორმითაა გადმოცემული. ეს ფაქტი თვალშისაცემია ორიგინალში, ხოლო მისი ქართული თარგმანი, რომელიც ზაურ კილაძის მიერაა შესრულებული, სრულად ვერ იმეორებს ორიგინალის ამ ფორმას. ნაწარმოების მხატვრული სტრუქტურა თარგმანში რამდენადმე კარგავს თავის პირვანდელ სახეს. თარგმნისას გასათვალისწინებელია, რომ ცნობიერებით გადმოცემული ამბავი განეკუთვნება მეტყველებამდელ დონეს, ხოლო ამბის გადმოცემა წარსული დროით სრულიად სწორი ფორმაა, რადგან მისი გააზრება შესაძლებელია მხოლოდ და მხოლოდ განვლილი მოქმედების ანალიზის შედეგად.

დედნის ავტორს სხვა შრიფტით აქვს გამოყოფილი პერსონაჟის შინაგანი მონოლოგები, რათა მკითხველს გაუადვილდეს ტექსტში მისი გამოცალკევება. შინაგანი მონოლოგები იგივენაირი წარსული დროის ფორმითაა გადმოცემული, როგორც ტექსტის სხვა ნაწილი, ხოლო ქართულ თარგმანში ეს წარსული დრო არასრულფასოვნად არის გადმოტანილი.

ორიგინალში: “The flowers rasped and rattled against us”

თარგმანში: «ყვავილების ღაღანი და შრიალია ჩვენს გარშემო».

მოცემული ნაწყვეტის ქართული თარგმანი არ არის ორიგინალის სრული ეკვივალენტი, იგი არც ზუსტი გრამატიკული და არც მწერლისეული ლაიტმოტივის სადარი

ფორმაა. მიგვაჩნია, რომ ამ ნაწარმოების პირველი თავის წინადადებები ორიგინალის ზუსტი გრამატიკული ფორმით უნდა მეორდებოდეს.

§2. ფორმალური და დინამიკური ეკვივალენტურობა «ხმაური და მძვინვარების» ქართულ თარგმანში

«ცნობიერების ნაკადის» რომანთა თარგმნა ერთნაირად მოითხოვს დინამიკურ და ფორმალურ მიდგომას სრული ეკვივალენტურობისათვის. თარგმანის თეორიის გათვალისწინებით, ვფიქრობთ, რომ «ხმაური და მძვინვარებას» პირველი თავი უფრო მეტად ფორმალურ ეკვივალენტურობას მოითხოვს, ხოლო მეორე თავი – დინამიკურს. თუმცა, მთარგმნელი ზაურ კილაძე ბენჯის მონოლოგს არ თარგმნის წმინდა ფორმალური ეკვივალენტურობით, მას ემოციათა დინამიკურობა, შინაარსის ზემოქმედების სიმძაფრე უფრო წინა პლანზე აქვს გადმოტანილი.

რომანის ქართული თარგმანის მეორე თავის ზოგიერთ მონაკვეთში აშკარად შეიმჩნევა მთარგმნელის გადამეტებული, ცოტა პუბლიცისტური სტილი, რომელიც არ იგრძნობა ორიგინალის ტექსტში. თარგმანში ზოგიერთი ოკაზიური გამონათქვამიც გვხვდება, რომელიც დადებითი მოვლენაა და უფრო ზუსტად გადმოგვცემს კონტექსტს.

თარგმანის ამ ნაწილში მთარგმნელი უარს არ ამბობს მსაზღვრელ-საზღვრულის ინვერსიულ წყობაზე, რაც სავსებით უცხოა დედნისათვის. «ცნობიერების ნაკადისათვის» დამახასიათებელი გაწელილი და მრავალსიტყვიანი წინადადებები ქართულად ზოგჯერ სიტყვასიტყვით არის გადმოტანილი, რაც ართულებს აზრის აღქმას მისი კითხვისას.

ორიგინალის ზოგიერთი აბზაცი მთლიანად სასვენი ნიშნის გარეშეა, წინადადება წინადადებას მოსდევს და მნელია გაარკვეო სუნქთვითი პაუზა, ან აზრის დასრულების ადგილი. მსგავსი მონაკვეთები ასეთივე ზუსტი ფორმით არის გადმოტანილი ქართულ თარგმანში და ისინი უფრო ფორმალურ თარგმანს წარმოადგენს.

ამერიკის სამხრეთის ყოფისათვის დამახასიათებელი ზოგიერთი ელემენტი თარგმანში დაკარგულია, თუმცა არის ისეთი შემთხვევები, როცა ორიგინალის ფრაზა ზუსტად ესადაგება სათარგმნი ენისათვის დამახასიათებელ გამოთქმას და ბუნებრივ ელფერს ინარჩუნებს. ზოგიერთ შემთხვევაში სემანტიკური ტოლფასოვნებისთვის უგულვებელყოფილია ფორმალური მხარე და ქართული ტრადიციული გამოთქმებით არის ჩანაცვლებული დედნისეული ფრაზები. მაგალითად: «ხალხი იბრძნის ჭკუასუსტის დანახვა უბედურების ნიშანიაო» (And folks don't like to look at a loony).

§3. დედნისეულ სიტყვათა აზრობრივი და ინტონაციური ინვარიანტის საკითხი «ხმაური და მძვინვარების» ქართულ თარგმანში

გარკვეულ მონაკვეთებში მთარგმნელი პრაქტიკულ-ინტუიტურ ცოდნას იყენებს და განსხვავებული ემოციური ჟღერადობის ქართულ გამოთქმებს გვთავაზობს პერსონაჟის განწყობილების უკეთ გადმოსაცემად, მიუხედავად იმისა, რომ დედანში ასეთი რამ არ გვხვდება. მაგალითად, ასეთია სტილისტურად განსხვავებული გამოთქმები: «რატომ ტირი», «რას ღრიალებ», ან ზედმეტად ქართული ფრაზა «მტირალასა ბანი».

ქართულ თარგმანში მეორდება პუნქტუაციურ ელემენტთა დედნისეული პარალიზება, თუმცა უფრო მეტად საგრძნობია სუნთქვითი პაუზები, ვიდრე ორიგინალში, რადგან მაღალი პოეტური ფრაზები ინტუიციური სასვენი ნიშნის შეგრძნებას ტოვებს

მკითხველში. ორიგინალის კითხვისას კი გაცილებით ძნელია სუნთქვითი პაუზის გარჩევა და სასვენი ნიშნის წარმოდგენა.

«ხმაური და მძვინვარების» პირველი ნაწილის მთხრობელი პერსონაჟი, არასრულფასოვანი ბენჯი, თავისი ცნობიერების შრეებს საგანთა და მოვლენათა განსხვავებული აღქმით წარმოაჩენს. მთარგმნელმა მის მონოლოგში ერთგვარი სიმბოლური დატვირთვა მისცა ქართულ ზმნას «ბრკიალი» და ზედსართავს «ბრკიალა». მათი სემანტიკა მინიშნებითი ფუნქციით დატვირთვა ქართულ თარგმანში, რაც არ შეინიშნება ორიგინალში.

ამერიკელი ხალხისათვის დამახასიათებელ მეტყველებას ხშირად იყენებს უილიამ ფოლკნერი თავის რომანებში, რომლის შენარჩუნება ქართულ თარგმანში ძალზე ძნელია. ასეთ შემთხვევებში მთარგმნელი ინტონაციური ინვარიანტის შენარჩუნებით ცდილობს დანაკარგის შევსებას. მეტყველების სტილისტური ელფერი ზუსტად გადმოსცემს ნაწარმოების გმირის ხასიათს, სოციალურ წარმომავლობას, ინტელექტუალურ შესაძლებლობებს და ფსიქიკურ მდგომარეობას. მაგალითად, ამერიკელ შავკანიანთათვის დამახასიათებელი ზოგიერთი გრაფონა, როგორცაა “Gawd (God), Lawd (Lord), awright (all right)” და ა.შ. ძნელია მსგავსი ფორმით გადმოიტანო ქართულ ენაზე, მას ვერც ქართულ კუთხურ მეტყველებას ჩავუნაცვლებთ. ასეთ შემთხვევაში მთარგმნელს ეხმარება ცნობიერების ნაკადის ზოგადი თვისებების ცოდნა და ცოცხალი სასაუბრო მეტყველებისათვის დამახასიათებელი სინტაქსური სტრუქტურების გამოყენება.

ორიგინალის ზოგიერთი ზედსართავი სახელი თარგმანში წმინდა ქართული სპეციფიკის სიტყვითაა შეცვლილი და იგი კონტექსტს შეესაბამება. მაგალითად: “Where you heading for” – «თავი სად აგიღერია», ან “Show me the man what aint going to die, bless Iesus” – «ცას არავინ გამოეკერება, ღვთის მადლით». ჩანს, რომ ემოციური განწყობილების შენარჩუნებას ხშირად მოსდევს არაზუსტი ლექსიკური თარგმანი, რომელიც გამართლებულია სტილისტური ეკვივალენტურობის ხარჯზე. ნაშრომის ამ ნაწილში აღწერეთ ზოგიერთი ისეთი ფრაზა, რომელიც დედნის სემანტიკურ ეკვივალენტობას ინარჩუნებს რეფერენციალურ დონეზე და აზრობრივი ინვარიანტის გარკვეული პროცენტია შენარჩუნებული.

დასკვნაში შეჯამებულია კვლევის შედეგები. კვლევამ გვიჩვენა, რომ უილიამ ფოლკნერის «ცნობიერების ნაკადის» რომანები თავისი სტრუქტურით, მოდერნისტული ხელოვნების ნიმუშია, ხოლო თემა და იდეა ფანტასტიკური რეალიზმის ფორმაში განიხილება.

მწერლის მიერ უცნაურ ადამიანთა ფსიქიკის ჩვენების ფუნქცია განისაზღვრა როგორც გარდამავალი ეპოქის ადამიანის ცნობიერების გადმოცემის საუკეთესო ხერხი.

დროის სუბიექტური აღქმის ფოლკნერისეულ კონცეფციას საფუძვლად უდევს XX საუკუნის ფილოსოფიური თეორიები, რომელიც გამოხატავს ადამიანის დამოკიდებულებას ობიექტური სინამდვილისადმი.

უილიამ ფოლკნერის რომანთა ქართული თარგმანების განხილვისას გაირკვა მათი სემანტიკურ-სტილისტური ეკვივალენტურობის ხარისხი დედანთან მიმართებაში.

კვლევის შედეგები ასახულია შემდეგ პუბლიკაციებში:

1. ცნობიერების ნაკადის რომანის სტილი და მისი თარგმნის ზოგიერთი ენობრივი პრობლემა (უილიამ ფოლკნერის რომანის «ხმაური და მძვინვარება» მიხედვით): ფილოლოგიის ფაკულტეტის ახალგაზრდა მეცნიერთა შრომები, წიგნი VI, თსუ გამომცემლობა, თბ., 2002, გვ.62-70;
2. დროისა და პიროვნების ფილოსოფია უილიამ ფოლკნერის სამ რომანში და მისი ანალიზი ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში: ფილოლოგიის ფაკულტეტის ახალგაზრდა მეცნიერთა შრომები, წიგნი IX, თსუ გამომცემლობა, თბ., 2005. გვ.156-168;
3. უილიამ ფოლკნერის რომანის მხატვრულ-თემატური თავისებურება და მისი ასახვა ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობასა და პუბლიცისტიკაში: თსუ რუსისტიკის, სლავთმცოდნეობისა და კულტურათმშორისი კომუნიკაციის ინსტიტუტის, სლავისტიკის ს/ს ცენტრის შრომები, ტ. II, თბ., 2005. გვ.56-66.